

KONFERENCJE

DANIEL CZERWIŃSKI, MATEUSZ KUBICKI

SPRAWOZDANIE Z MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI NAUKOWEJ „DĄBROWSZCZACY W TRZECH ODSŁONACH: WOJNA DOMOWA, II WOJNA ŚWIATOWA, PRL”, GDAŃSK, 26–28 CZERWCA 2018 ROKU

Zagadnienia związane z udziałem Polaków w hiszpańskiej wojnie domowej do dziś budzą wiele emocji. Zyskały na aktualności w związku z wejściem w życie tzw. ustawy dekomunizacyjnej. Historia Brygad Międzynarodowych stała się tematem dyskusji polityków, samorządowców, ale także historyków. Okazało się, że istnieje wiele mało znanych zagadnień związanych z XIII Brygadą Międzynarodową im. Jarosława Dąbrowskiego, jak również innymi formacjami republikańskimi, w których walczyli Polacy. Okazją do dyskusji na ten temat była międzynarodowa konferencja naukowa, która odbyła się 26–28 czerwca 2018 r. w Gdańsku. Zorganizowali ją pracownicy gdańskiego Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej oraz Muzeum II Wojny Światowej w tym mieście.

Organizatorzy zaplanowali przeprowadzenie dziesięciu paneli, w których wzięli udział przedstawiciele instytucji badawczych z Polski, Hiszpanii, Niemiec i Rosji. Liczba referatów i zaproponowany zakres tematyczny umożliwiły dyskusję na różne tematy, związane nie tylko z wojną domową, lecz także z wydarzeniami przed wybuchem konfliktu oraz losami polskich ochotników po zakończeniu walk w Hiszpanii.

Podczas uroczystego otwarcia powitalne przemówienia wygłosili prof. dr hab. Mirosław Golon, dyrektor gdańskiego Oddziału IPN, oraz dr Karol Nawrocki, dyrektor Muzeum II Wojny Światowej. W pierwszym dniu konferencji zaplanowano łącznie cztery panele. Zaczęto od zatytułowanego „Wojna domowa w Hiszpanii – aspekty międzynarodowe”, który składał się z wystąpień trzech referentów. Najpierw zabrał głos dr Pablo

de la Fuente de Pablo z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W referacie *Druga do wojny. II republika hiszpańska 1931–1936* przedstawił zarys wydarzeń, które rozegrały się w Hiszpanii przed wybuchem wojny domowej. Wskazał główne słabości republiki. Szczególnie mocno zaakcentował postępującą bolszewizację hiszpańskiej partii socjalistycznej i rolę Francisca Largo Caballero, nazywanego już wtedy „hiszpańskim Leninem”.

Następny referent, dr hab. Tadeusz Miłkowski z Uniwersytetu Warszawskiego, w wystąpieniu pt. *Frankistowskie prześladowanie kleru i polityków katolickich podczas wojny domowej i bezpośrednio po niej na tle prześladowań religijnych tego okresu* wskazał jeden z najważniejszych aspektów rozgrywającego się konfliktu. Kościół katolicki miał w Hiszpanii bardzo silną pozycję, przez co duchowieństwo stało się obiektem szczególnie zaciekłych ataków w okresie II Republiki i wojny domowej. Autor przedstawił dokładne dane dotyczące ofiar wśród osób konsekrowanych. Zarysował przy tym szerszy kontekst wydarzeń. Obie strony konfliktu represjonowały duchownych, chociaż przyczyny ich działania były zupełnie odmienne, a stawianie znaku równości pomiędzy nimi jest nieuzasadnione.

Ostatni referat tego panelu, autorstwa dr. Bartosza Kaczorowskiego z Uniwersytetu Łódzkiego, nosił tytuł „Przyjazna, ale podejrzliwa”. *Portugalia Antónia de Oliveiry Salazara wobec Hiszpanii narodowej w latach 1936–1939*. Autor z jednej strony wymienił główne cechy łączące portugalskiego przywódcę z gen. Franciskiem Franco i przedstawił zakres udzielonej pomocy. Z drugiej strony wskazał czynniki, które decydowały o umiarkowanym zaufaniu Salazara do Hiszpanów. Przede wszystkim chodziło o obawy dotyczące prób zjednoczenia Półwyspu Iberyjskiego pod egidą Hiszpanii.

Po zakończeniu wystąpień rozpoczęła się dyskusja. Głównym wątkiem były kwestie związane z mordami popełnianymi na duchownych oraz ich skalą. Analizie poddano przebieg tych wydarzeń – wskazano na schematyczność postępowania i masowość mordów. Doprecyzowano także liczbę zamordowanych kapłanów Katalonii, którą dr hab. Tadeusz Miłkowski oszacował na mniej więcej 300 osób. Drugim ważnym elementem rozpatrywanym podczas dyskusji była sprawa emocjonalnego podejścia do wojny domowej w Hiszpanii. Zwrócono uwagę na używanie określeń „republikanie” i „rewolucjoniści” przede wszystkim pod kątem ich konotacji w języku polskim.

Dwa kolejne panele opatrzone tytułem „Organizacja Brygad Międzynarodowych”. Podczas pierwszej części odbyły się trzy wystąpienia. Pierwszy zabrał głos dr Mariusz Krzysztofiński z Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Rzeszowie (koordynator centralnego projektu badawczego IPN „Komuniści w II RP”). W wystąpieniu pt. *Front ludowy jako nowa metoda działania Kominternu* omówił głównie zagadnienia związane z organizacją frontu ludowego oraz jego ukierunkowanie na walkę z szeroko rozumianym faszyzmem. Działania podjęte po VII Kongresie Kominternu w 1935 r. stanowiły znaczną zmianę w polityce partii komunistycznych. Autor uwypuklił przy tym czynnik propagandy sowieckiej, której podstawowym celem były aktywizacja światowego proletariatu i zjednoczenie go pod jednym sztandarem w ramach frontu ludowego.

Następny prelegent, dr Paweł Libera, zastępca dyrektora Biura Badań Historycznych IPN w Warszawie, zaprezentował wystąpienie *Funkcjonariusze Komunistycznej Partii Polski w Hiszpanii*. Omówił procedury wprowadzenia komunistów do czynnej walki

i podkreślił, że był to swoisty sprawdzian, mający docelowo udowodnić użyteczność poszczególnych osób dla ZSRS. Jego zdaniem niektórzy nie zdali testu. Polscy komuniści zajmowali bowiem przez pewien czas ważne stanowiska, przede wszystkim komisarzy politycznych. W 1938 r. zaczęło się to zmieniać, na co wpływ miały m.in. tarcia wśród komunistów przybyłych z Francji i Polski. W referacie autor omówił także skalę zjawiska i zaprezentował dane statystyczne dotyczące udziału Polaków w walkach w Hiszpanii. Stwierdził, że liczba pięciu tysięcy polskich ochotników jest zawyżona. W wykazach sporządzanych po zakończeniu wojny przez Sowieców oscyluje ona bowiem w granicach 3800 osób.

Referat Mikołaja Kwiatkowskiego z Uniwersytetu Warszawskiego oraz Archiwum Archidiecezji Warszawskiej nosił tytuł *Prozopografia środowiska dąbrowszczaków w świetle akt AAN*. Autor zaprezentował składniki poszczególnych zespołów archiwalnych, a wystąpienie oparł głównie na kwestionariuszach sporządzanych przez byłych członków Brygady Międzynarodowej im. Jarosława Dąbrowskiego. Na podstawie części teczek osobowych wstępnie przeanalizował środowisko i zaprezentował podział ze względu na płeć, wykształcenie, przydział i stopień wojskowy, przynależność partyjną oraz pochodzenie.

Wraz z zakończeniem drugiego panelu konferencji rozpoczęła się dyskusja. Dotyczyła w dużej mierze materiałów związanych z referatem napisanym na podstawie dokumentów ze zbioru Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Wskazano w niej, że istnieje duża możliwość popełnienia błędów natury metodologicznej, a do najmniej pewnych obszarów należy zaliczyć aspekty wykształcenia i przynależności partyjnej dąbrowszczaków. Podjęto także próbę oceny, w jakim stopniu opracowywane materiały są cenne pod względem jakościowym. Przede wszystkim padł jednak postulat przebadania większej liczby jednostek archiwalnych, co wydaje się niezbędne do prowadzenia dalszych badań na ten temat.

Trzeci panel był kontynuacją poprzedniego. Pierwsza zabrała głos Anna Kanarska z Instytutu Słowianoznawstwa Rosyjskiej Akademii Nauk, która zatytułowała swoje wystąpienie: *Sytuacja w międzynarodowych oddziałach armii republikańskiej w świetle doniesień kierowanych do Moskwy przez polskich interbrygadzystów*. Na podstawie dokumentów z archiwów rosyjskich przedstawiła przykłady problemów w dyscypliną w Brygadach Międzynarodowych, czystek wewnętrznych, złego przygotowania żołnierzy do walki czy konfliktów na tle narodowościowym. Dotyczyło to nie tylko lekceważącego stosunku do Hiszpanów, lecz także tarć pomiędzy nacjami tworzącymi międzynarodowe oddziały. Ukrywanie tych faktów było zdaniem autorki jednym z większych zafałszowań związanych z historią Brygad. Dodatkowo poruszyła aspekt powszechnej cenzury opracowań oraz manipulacji w spisach i wykazach.

Magdalena Gibiec z Uniwersytetu Wrocławskiego wygłosiła referat pt. *Ukraińscy ochotnicy w szeregach dąbrowszczaków – Kompania im. Tarasa Szewczenki w świetle dotychczasowych badań*. Autorka wyraziła pilną potrzebę rozpoczęcia szczegółowych badań naukowych dotyczących zagadnień związanych z przynależnością Ukraińców do Brygad Międzynarodowych. Mówiła także o szlaku bojowym i strukturze związku taktycznego oraz zaprezentowała życiorysy wybranych członków Brygad.

Ostatnim, który zabrał głos w ramach trzeciego panelu, był dr hab. Dariusz Jeziorny, prof. Uniwersytetu Łódzkiego. W swoim wystąpieniu: *Hiszpańska wojna domowa widziana oczami brytyjskich ochotników (1936–1939)* wskazał podstawowe materiały, które można wykorzystywać do badania udziału Brytyjczyków w hiszpańskiej wojnie domowej. Zaznaczył przy tym, że należy uwzględnić nie tylko źródła pisane, lecz także dostępne wywiady z uczestnikami wydarzeń. Omówił szlak bojowy brytyjskich ochotników, których liczbę określa się na mniej więcej 2300. Wskazał także na ewolucję przyczyn przyjazdu do Hiszpanii – pierwsi Brytyjczycy jechali tam bowiem m.in. jako reporterzy czy służba medyczna.

Podczas dyskusji po zakończeniu panelu podjęto temat wpływu propagandy ZSRS na polskich komunistów. Dzięki wyjaśnieniom udzielonym przez Annę Kanarską udało się udowodnić, że był on duży, czego najlepszym przykładem są teksty publikowane na łamach gazety „Dąbrowszczak”, które wzorowano na sowieckich. Drugim ważnym elementem dyskusji okazało się wstępowanie Brytyjczyków do Brygad Międzynarodowych. Prelegent podkreślił, że obecnie upamiętnia się ten fakt, stawiając pomniki czy organizując wystawy.

Czwarty i zarazem ostatni panel tego dnia obejmował temat „Wojny domowej w Hiszpanii w prasie i publicystyce” i skupiał cztery referaty. Pierwszy wyniki badań zaprezentował Dawid Zagził z Delegatury IPN w Olsztynie. W referacie *Polskojęzyczna prasa Brygad Międzynarodowych. Wybrane aspekty* wskazał ewolucję prasy wydawanej podczas trwania konfliktu i podkreślił, że początkowo były to gazetki okopowe lub kompanijne, jednak później pojawiły się regularne wydawnictwa. Wśród najważniejszych organów prasowych należy wymienić te o charakterze centralnym: „Dąbrowszczak” i „Ochotnik Wolności”, ale także broszury, np. „Sześć miesięcy bojów Kompanii Mickiewicza” czy „Karabin i serce”.

W ramach panelu dotyczącego recepcji wojny domowej w Hiszpanii na łamach prasy dr hab. Grzegorz Berendt, prof. Uniwersytetu Gdańskiego, zastępca dyrektora Muzeum II Wojny Światowej oraz pracownik naukowy Uniwersytetu Gdańskiego, wygłosił referat pt. *Żydowscy narodowcy o rodakach w Brygadach Międzynarodowych na łamach pisma „Hajnt” (1936–1939)*. Temat wojny w Hiszpanii był obecny w tym piśmie do 1937 r., jednak – jak stwierdził referent – pomijano zagadnienie Brygad Międzynarodowych.

Kolejnym prelegentem był dr hab. Karol Sacewicz z Delegatury IPN w Olsztynie. W swoim wystąpieniu – *Wojna domowa w Hiszpanii i działalność Brygad Międzynarodowych w świetle publicystyki antykomunistycznej w II RP* – udowodnił, że prasa antykomunistyczna pisała o wojnie w Hiszpanii jako ostatecznej rozprawie z komunizmem oraz o celowości wybuchu konfliktu, w którym za najważniejszy czynnik pobudzający należało uznać Komintern. Omówił także sposób, w jaki propaganda pozyskiwała nowych bojowników.

Ostatni referent tego panelu, dr Maciej Korcuć z Oddziałowego Biura Upamiętniania Walki i Męczeństwa IPN w Krakowie, zaprezentował odczyt pt. *Oblicze polityczne XIII Brygady Międzynarodowej im. Jarosława Dąbrowskiego w świetle pisma „Dąbrowszczak”*. Omówił rozwój „Dąbrowszczaka” jako podstawowego organu prasowego przeznaczonego dla polskich bojowników. Podkreślił rolę wszechobecnej propa-

gandy, która była wzorowana na sowieckiej i opisywała wyidealizowany obraz Kraju Rad. Publikujący na łamach gazety wskazywali, że „wrogami” są przede wszystkim zwolennicy prawicy nazywani „faszystami” oraz trockiści.

W trakcie dyskusji wysunięto wiele postulatów badawczych. Do najważniejszych należy zaliczyć zachowanie kontekstu w prowadzonych badaniach i konfrontowanie źródeł z dostępną literaturą przedmiotu. W odpowiedziach prelegenci wskazywali, że dobór materiałów, na podstawie których powstały referaty, był świadomy i celowy. Dzięki temu udało się uzyskać formę analizy i jednoczesnej konfrontacji z propagandą komunistyczną.

Drugiego dnia konferencji odbyły się cztery panele. Pierwszy z nich zatytułowano „II Rzeczpospolita a wojna domowa w Hiszpanii”. Obrady rozpoczął dr Jan Stanisław Ciechanowski z Wydziału Artes Liberales Uniwersytetu Warszawskiego, którego wystąpienie nosiło tytuł *Władze Rzeczypospolitej Polskiej wobec hiszpańskiej wojny domowej (1936–1939) i udziału w niej „dąbrowszczaków”*. Referent wskazał potrzebę przeprowadzenia pogłębionych badań na ten temat. Udowodnił, że do wybuchu wojny w Hiszpanii kontakty tego kraju z Polską były epizodyczne. Po 1936 r. Polacy zaczęli sprzedawać broń obu stronom konfliktu (głównie republikanom), jednak formalnie zachowali takie stanowisko jak Wielka Brytania, która przyjęła zasadę nieinterweniowania w sprawy wewnętrzne Hiszpanii.

Jako drugi zabrał głos Wojciech Grott z Muzeum II Wojny Światowej, który wygłosił referat *Obraz hiszpańskiej wojny domowej w przedwojennej prasie pomorskiej*. Zaczął od scharakteryzowania prasy pomorskiej tego okresu. Następnie wskazał silny wpływ endecji, która krytykowała siły republikańskie, w notatkach i artykułach zamieszczanych w gazetach nazywając je „czerwonymi zbirami”. Przeprowadzona kwerenda wykazała, że artykuły dotyczące polskich ochotników nie pojawiały się zbyt często, a jeżeli już, to ich ton był krytyczny w stosunku do dąbrowszczaków.

Ostatnim referentem tego panelu był Maciej Żuczkowski z Biura Badań Historycznych IPN w Warszawie. W wystąpieniu pt. *Polska Partia Socjalistyczna a wojna domowa w Hiszpanii* zaprezentował główne kierunki, na których koncentrowała się propaganda organizacji. Nadmienił, że stale krytykowano interwencję Niemiec i Włoch jako ogromny wzrost potęgi tych krajów. Wskazał, że już w 1938 r. zainteresowanie wojną domową w Hiszpanii w kręgach PPS zaczęło wyraźnie słabnąć.

W czasie dyskusji po raz kolejny wyrażono pilną potrzebę przeprowadzenia badań naukowych dotyczących wojny w Hiszpanii. Specjaliści udowodnili, że w kwestii udziału w niej Brygad Międzynarodowych cały czas mamy do czynienia z propagandowym mitem, który sięga czasów istnienia Związku Sowieckiego. Wciąż żywy jest również mit walki o demokrację, ale w rozumieniu sowieckim. Jednym z ważnych punktów dyskusji był wątek handlu bronią. Zdaniem specjalistów władze RP uważały tę sprawę za bardzo niewygodną, dlatego starały się ją utajnić.

Drugi panel nosił tytuł „Polscy ochotnicy po zakończeniu wojny domowej”. Pierwsza wystąpiła dr Olga Glondys z Uniwersytetu Autonomicznego w Barcelonie, która wspólnie z dr. Carlosem Brasso Broggim z Otwartego Uniwersytetu Katalonii przygotowała referat pt. *Polscy interbrygadziści i koniec wojny domowej w Hiszpanii w świetle relacji*

dr. *Samuela Flato*. W pierwszej części omówiła stan personelu sanitarnego, w którym ważną rolę odgrywali lekarze z Hiszpanii i Polski. W dalszej części przedstawiła postać dr. Flato oraz jego poglądy na temat zakończenia wojny domowej w Hiszpanii i losy po wyjeździe do Chin.

Następnie głos zabrała dr Aneta Nisiobęcka z Archiwum IPN. Wystąpienie pt. *Francja wobec problemu uchodźców hiszpańskich 1938–1940 r.* powstało na podstawie materiałów z archiwów departamentalnych Francji. Prelegentka wyświetliła film o jednym z obozów dla uchodźców we Francji. Następnie zaprezentowała rozmieszczenie obozów i wskazała fatalne warunki bytowe osób, które w nich przebywały. Dodatkowo udowodniła, że obiekty celowo zlokalizowano na południowym wybrzeżu Francji lub u podnóża Pirenejów, gdzie panuje bardzo specyficzny i trudny klimat.

Kolejny referat pt. *Dąbrowszczacy w Chinach 1939–1942*, wygłoszony przez dr. hab. Janusza Wróbla z Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Łodzi, prezentował mało znany aspekt losów byłych polskich ochotników. Po zakończeniu wojny w Hiszpanii do Państwa Środka trafiła grupa lekarzy, głównie pochodzenia żydowskiego. Zdaniem referenta był to element wzmocnienia sowieckiej pozycji w Chinach. Lekarzy początkowo osadzono w obozach przejściowych, a następnie uczyniono podległymi Komunistycznej Partii Chin. Gdy wrócili do Polski Ludowej, traktowano ich dość podejrzliwie, a niektórych (np. dr. Flato) osadzono w więzieniu.

Ostatni w tej części głos zabrał prof. dr hab. Mikołaj Iwanow z Uniwersytetu Opolskiego. Wygłosił referat pt. *Bolesław Mołojec – zaufany człowiek Stalina?*. Najpierw omówił losy członków Komunistycznej Partii Polski, których liczebność na terenie ZSRS określił na mniej więcej 3200 osób. Według jego ustaleń stalinowski terror przeżyło tylko 100 działaczy. Wskazana postać Bolesława Mołojca jest w tym wypadku symptomatyczna. Ostatni dowódca Brygady Międzynarodowej im. Jarosława Dąbrowskiego był oddanym komunistą, który szczerze wierzył w wyznawane idee. W czasie wojny w Hiszpanii zrobił zawrotną karierę wojskową i doszedł do stopnia majora. Do dziś tajemnicą są owiane kulisy śmierci Mołojca w 1942 r. Jest to szczególnie ważne w kontekście planów, jakie mógł mieć wobec niego Józef Stalin.

Dyskusja wniosła dużo uzupełnień do wygłoszonych prelekcji. Najważniejszym była kwestia dobrego rozpoznania źródeł, a zwłaszcza informacji uzyskanych podczas przesłuchań lub śledztw. Omówiono także kontrowersje związane z udziałem byłych brygadzystów w aparacie terroru PRL. Ważnym aspektem podniesionym przez dyskutantów było zagadnienie skali zasilenia przez dąbrowszczaków szeregów Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie.

Podczas następnego panelu pt. „Dąbrowszczacy w Polsce Ludowej, cz. 1. W służbie partii i bezpieki” prelekcje wygłosiło czterech referentów. Pierwszy głos zabrał dr hab. Mirosław Szumiło z Biura Badań Historycznych IPN w Warszawie oraz Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Wygłosił prelekcję pt. *Dąbrowszczacy w elicie PPR i PZPR*. Zdaniem autora stanowiła ona tylko wstępny zarys problemu, który wymaga przeprowadzenia pogłębionych badań. Dodatkowo dr hab. Szumiło wskazał na najważniejsze postacie Polski Ludowej (Wacław Komar, Karol Świerczewski, Eugeniusz Gerszon Szyr), które wywodziły się ze środowiska dąbrowszczaków. Ważnym uzupełnieniem

wystąpienia było wskazanie członków Brygad zajmujących niższe stanowiska w aparacie władzy PRL. Konkludując, autor stwierdził, że w Polsce Ludowej żaden z dąbrowszczaków nie osiągnął takiej pozycji w aparacie władzy jak np. László Rajk na Węgrzech.

Drugi referent, dr Daniel Czerwiński z Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Gdańsku, wygłosił odczyt pt. *Dąbrowszczacy w aparacie bezpieczeństwa Polski Ludowej. Próba wstępnego ujęcia zjawiska*. Na podstawie analizy akt personalnych i zachowanych wykazów zaprezentował, do jakich służb trafiali byli dąbrowszczacy po zakończeniu wojny domowej w Hiszpanii.

Jako kolejny głos zabrał prof. dr hab. Mirosław Golon, dyrektor gdańskiego Oddziału IPN oraz wykładowca na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. W referacie pt. *Henryk Toruńczyk (1909–1966): komunista, dąbrowszczak, funkcjonariusz. Zarys biografii z lat 1944–1950. W komunistycznych organach bezpieczeństwa, w partii i administracji Polski Ludowej* przedstawił szczegóły biografii Henryka Toruńczyka we wskazanym okresie, choć nacisk położył na lata 1943–1945, kiedy brał on aktywny udział w organizacji Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

Ostatni referat pt. *Wacław Komar – jeden z liderów środowiska dąbrowszczaków* wygłosił dr Witold Bagiński z Archiwum IPN. Autor szczegółowo przeanalizował życiorys Komara. Skupił się na aktywności w ramach młodzieżówek komunistycznych i działalności wywrotowej w formacjach wojskowych. Zaprezentował także cechy personalne Komara, który był bezwzględny i bezkompromisowy.

Po zakończeniu prelekcji rozpoczęto dyskusję. W jej trakcie podjęto wątek środowiska dąbrowszczaków w ujęciu socjologicznym. Dodatkowo nadmieniono, że często fałszowali oni swoją przeszłość, nie wspominając o służbie w Brygadach Międzynarodowych. Największe kontrowersje wzbudziła postać Wacława Komara, który jeszcze przed wyjazdem do Hiszpanii postępował jak zbrodniarz. W wypowiedziach uczestników panelu pojawiły się też kolejne postulaty badawcze. Wskazano na silną potrzebę prezentacji szlaku bojowego polskich interbrygadistów oraz ustalenie skali zjawiska emigracji do krajów zachodniej Europy po zakończeniu konfliktu w Hiszpanii.

Ostatnim elementem drugiego dnia konferencji był otwarty panel dyskusyjny „Miejsce dąbrowszczaków w historii Polski”. Ze względu na bardzo pilne obowiązki natury służbowej nie mógł go prowadzić prof. dr hab. Mirosław Golon. Zastąpił go dr hab. Mirosław Szumiło. Udział wzięli dr Jan Stanisław Ciechanowski i dr Maciej Korkuć. Dodatkowo istniała możliwość zadawania pytań i wygłaszania uzupełnień przez publiczność. Pierwsze poruszone zagadnienie to „mit dąbrowszczaków” i jego aktualność. Wskazano na duży udział dąbrowszczaków w tworzeniu struktur partii komunistycznej w Polsce oraz działania polegające na wzmocnieniu jej roli. Cały skomplikowany proces tworzenia Brygad, mający u podstaw naciski Józefa Stalina, ubrano wtedy w hasło walki o wolność. Uczestnicy dyskusji po raz kolejny wskazali najpilniejsze kierunki badań, które oscylowały wokół udziału Polaków w interbrygadach i mitu tożsamości dąbrowszczaków. Podjęli także zagadnienia związane z propagandą otaczającą bojowników, czego wyrazem było wykorzystanie postaci Jarosława Dąbrowskiego. Doktor Ciechanowski omówił sprawy związane z otrzymywaniem uprawnień kombatanckich przez byłych brygadistów w okresie PRL i III Rzeczypospolitej. W trakcie

dyskusji głos zabrali m.in. prof. Mikołaj Iwanow, dr hab. Dariusz Jeziorny i dr Paweł Libera, którzy przedstawili pola nadal wymagające zbadania. Wszyscy zgodzili się, że niezbędne jest dalsze badanie omawianych zagadnień.

Ostatniego dnia konferencji zaplanowano łącznie dwa panele. Pierwszy był kontynuacją wątku podjętego poprzedniego dnia i nosił tytuł: „Dąbrowszczacy w Polsce Ludowej, cz. 2. Studia przypadku”. Obrady rozpoczął Paweł Sztama z Biura Badań Historycznych IPN oraz Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, który wygłosił referat pt. *Dąbrowszczak w Głównym Zarządzie Wojska Polskiego – płk Jan Rutkowski*. Szczegółowo przedstawił biografię Rutkowskiego przed objęciem stanowiska w Głównym Zarządzie Informacji Wojska Polskiego. Zarysował także przebieg jego dalszej kariery. Przedstawił hipotezy dotyczące powodów mianowania Rutkowskiego szefem wojskowego kontrwywiadu.

Drugi referat – „Dobry” komunista wart upamiętnienia? Przypadek Mieczysława Broniatowskiego – wygłosił Grzegorz Wołk z Biura Badań Historycznych IPN. Autor przedstawił szczegółowy życiorys dąbrowszczaka i wskazał, że Broniatowski wierzył w ideologię komunistyczną. W czasie internowania po zakończeniu wojny nie tylko odmówił wstąpienia do Wojska Polskiego formowanego we Francji, lecz także nawoływał do tego pozostałych dąbrowszczaków. Ostatecznie w 1943 r. znalazł się na terytorium ZSRS.

Wystąpienie Bartosza Kapuściaka z Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Katowicach, pt. *Michał Bron – oficer wywiadu wojskowego rozpracowany przez kontrwywiad Sił Zbrojnych PRL*, było klasycznym studium przypadku. Na początku referent szczegółowo zaprezentował postać Brona, który był komunistą z przekonania, choć nie akceptował do końca ZSRS. Podczas służby wojskowej starał się adaptować nie tylko przepisy sowieckie, lecz także anglosaskie i te zaczerpnięte z Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Zgodnie z informacjami przytoczonymi przez autora Bron w trakcie służby współpracował z Informacją Wojskową. W 1952 r. został aresztowany jako podejrzany o szpiegostwo. Ostatecznie wyemigrował do Szwecji.

Następny referat wygłoszony przez dr. hab. Jacka Romanka z Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Lublinie nosił tytuł *Bolesław Maślankiewicz i Ignacy Borkowski – dwaj komendanci wojewódzcy MO w Lublinie o „dąbrowszczackich korzeniach”*. Autor wskazał, że te postacie należały do wąskiej grupy, ponieważ spośród 240 komendantów MO w województwie lubelskim tylko trzech wywodziło się ze środowiska dąbrowszczaków (prócz nich Grzegorz Korczyński). Zaznaczył, że żaden z funkcjonariuszy wymienionych w tytule wystąpienia nie zrobił większej kariery w szeregach służb PRL lub PZPR.

Następnie głos zabrał dr Robert Spałek z Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Warszawie. W prelekcji pt. *Kilanowicz–Korczyński–Komar – więźniowie Bieruta* wskazał na powiązania wskazanych postaci z Władysławem Gomułką. Po osadzeniu w więzieniach większość z nich oskarżono o szpiegostwo lub działanie na szkodę PRL. Korczyńskiego próbowano zmusić, aby oskarżył Gomułkę o zdradę stanu, czego ostatecznie nie zrobił.

W czasie dyskusji poruszono aspekt udziału w wojnie hiszpańskiej poszczególnych postaci. Dodatkowo wskazano, że podczas trwania konfliktu nawiązały one cenne kontakty, które wykorzystały w późniejszej karierze, np. Michał Bron nawiązał kon-

takt z jugosłowiańskimi komunistami, dzięki czemu został attaché w Belgradzie, a Jan Rutkowski poznał gen. Karola Świerczewskiego.

Ostatni panel konferencji zatytułowano „Dąbrowszczacy w historiografii, literaturze i muzeum”. Pierwsza wystąpiła dr hab. Monika Bednarczuk z Uniwersytetu w Bochum. Referat pt. *O potędze ideologii i potrzebie identyfikacji grupowej w poezji i wspomnieniach interbrygadzystów* dotyczył głównie ewolucji przynależności do dąbrowszczaków jako grupy. Referentka podkreśliła, że mimo przedawnienia się ideologii i słabnięcia jej mocy przynależność grupowa była silna, a w niektórych przypadkach z upływem czasu wręcz rosła. Nadmieniła też, w których publikacjach można znaleźć informacje o interbrygadzystach.

Kolejny referat – *Legenda osierocona. Początki tworzenia mitu dąbrowszczaków w tzw. Polsce Ludowej* – wygłosił dr Marcin Kłodziński z Muzeum II Wojny Światowej. Autor przedstawił tworzenie się mitu dąbrowszczaków, pokazał, jak chcieli być postrzegani i jak widzieli swoją rolę w społeczeństwie. Udowodnił, że pierwotnie powszechnie uznawano ich za pionierów szerokiego frontu obrony narodowej, wiernych sprawie i gen. Karolowi Świerczewskiemu.

Przedostatni referat pt. *Dąbrowszczacy w historiografii PRL* wygłosił dr hab. Tadeusz Rutkowski z Uniwersytetu Warszawskiego. Wskazał na aktywne cenzurowanie informacji oraz idealizację obrazu interbrygadzystów postępującą wraz z upływem czasu. Gdy omawiał obraz dąbrowszczaków w historiografii, zaznaczył wyraźnie, że o ile wojną domową zajmowali się historycy różnej proweniencji, o tyle badanie dziejów dąbrowszczaków przypadło w udziale im samym, ewentualnie przedstawicielom instytucji partyjnych i wojskowych.

Konferencję zakończył dr Marek Szymaniak z Muzeum II Wojny Światowej referatem pt. *Obraz wojny domowej w Hiszpanii na wystawie głównej Muzeum II Wojny Światowej*. Wskazał w nim, gdzie można znaleźć informacje dotyczące konfliktu, oraz zaprezentował aktualny kształt i formę wystawy. Opisywany fragment ekspozycji, umieszczony w bloku I, mówiącym o drodze do wojny, jest jego zdaniem bardzo dobrze wykonany, zawiera wartościowe eksponaty, chociaż niekiedy ogólnikowość zapisu może powodować jego niewłaściwy odbiór.

Po wygłoszeniu ostatniego referatu rozpoczęto dyskusję. Pytania do prelegentów dotyczyły w dużej mierze dalszego rozwoju wystawy dotyczącej wojny domowej w Hiszpanii oraz ewentualnego innego ujęcia tematu przez jej autorów. Dodatkowo wskazano na konieczność publikacji tomu pokonferencyjnego składającego się z tekstów nadesłanych przez referentów. Konferencję zamknął dr Daniel Wicenty, naczelnik Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Gdańsku. Zadeklarował, że temat dąbrowszczaków na pewno będzie kontynuowany.

Gdańska konferencja była okazją do wymiany poglądów i debaty na temat dąbrowszczaków. Wydarzenie należy uznać za bezprecedensowe, ponieważ pozwoliło zebrać w jednym miejscu wielu badaczy zajmujących się zróżnicowaną tematyką, którzy dzięki wieloaspektowemu podejściu mieli możliwość pogłębienia wiedzy na temat interbrygadzystów. Zapowiadana publikacja pokonferencyjna pozwoli na wprowadzenie tych ustaleń do obiegu naukowego. Jednocześnie wskazano wiele pól badawczych, o których wciąż wiemy za mało.

KONFERENCJE

DANIEL CZERWIŃSKI – historyk, doktor nauk humanistycznych, absolwent Wydziału Historycznego Uniwersytetu Gdańskiego, pracownik Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Gdańsku. Zainteresowania naukowe skupiają się wokół dziejów aparatu bezpieczeństwa w Polsce Ludowej oraz historii polskiego ruchu komunistycznego i udziału Polaków w hiszpańskiej wojnie domowej. Autor kilkunastu publikacji naukowych i popularnonaukowych oraz monografii *Pierwsza dekada. Aparat bezpieczeństwa w województwie gdańskim w latach 1945–1956* (Gdańsk 2016). Członek zespołu redakcyjnego albumu *Mapa terroru. Śladami zbrodni komunistycznych w województwie gdańskim w latach 1945–1956* (Gdańsk 2016). E-mail: daniel.czerwinski@ipn.gov.pl.

MATEUSZ KUBICKI – historyk, niemcoznawca, ekonomista, doktorant na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego, pracownik Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Gdańsku. Specjalizuje się w historii II wojny światowej ze szczególnym uwzględnieniem zbrodni niemieckich na Pomorzu Gdańskim, działań Japonii na Oceanie Spokojnym oraz historii gospodarczej po 1945 r.

DANIEL CZERWIŃSKI – historian, PHD, graduate of the Faculty of History at the University of Gdańsk, employee of the Departmental Office of Historical Research of the Institute of National Remembrance in Gdańsk. His research interests are focused around the history of the security apparatus in People's Poland and the history of the Polish communist movement, and the participation of Poles in the Spanish civil war. Author of several scientific and popular science publications and the monograph *Pierwsza dekada. Aparat bezpieczeństwa w województwie gdańskim w latach 1945–1956* (Gdańsk 2016). Member of the editorial team of the album *Mapa terroru. Śladami zbrodni komunistycznych w województwie gdańskim w latach 1945–1956* (Gdańsk 2016). E-mail: daniel.czerwinski@ipn.gov.pl.

MATEUSZ KUBICKI – historian, Germanologist, economist, PhD student at the Historical Department of the University of Gdańsk, employee of the Departmental Office of Historical Research of the Institute of National Remembrance in Gdańsk. He specialises in the history of World War II, with particular emphasis on German crimes in Gdańsk Pomerania, Japan's operations in the Pacific Ocean and economic history after 1945.